

Tariyel Məmmədov – 75

Onun kim olduğunu, Azərbaycan elmi və mədəniyyəti üçün hansı dəyər daşdığını anlatmaq üçün, sadəcə, 30–40 il ərzində nələri yaratdığını, hansı mühüm işlərə imza atdığını sadalamaq yetər. Bu miqyaslar elə nəhəngdir ki, həmin sıranı göz önündən keçirincə bir adamın bu qədər vacib, əhatəli, qalıcı işləri ixtiyarında iri bir köməkçi heyət olmadan necə yerinə yetirməsinə heyrtlənməyə bilmirsən. Azərbaycan musiqişünaslığında bitmiş XX yüzil, artıq yaşa dolan XXI əsrin iki onilində bu həcmdə, bu səviyyədə, bu dəyərdə qiymətli işləri yerinə yetirməyi bacarmış professor Tariyel Məmmədovla müqayisə edilə biləcək ikincisi yoxdur. Onun yaratdığı və yaşatdığı “Musiqi dünyası” jurnalı isə həm musiqişünaslığımızda, həm mətbuat tariximizdə bənzəri olmayan sevimli elm və mədəniyyət hadisəsidir.

Onun getdiyi yol təzə deyil. Ən azı, səkkiz əsr öncə ulu babalarından birinin bu yolu hər kəsə örnək ola biləcək şərəf və sanballa getdiyi dünyaya bəllidir.

Bu şanlı, uzun tarixi yol ki var, Azərbaycan musiqişünaslığının bütün tarixindən keçən xiyabandır.

Bu yolun o başında – XIII yüzildə Səfiəddin Urməvi boyu qürurla dikəlik. Həmin möhtəşəm yolda Urməvidən bir əsr sonra Əbdülqadir Marağayi bərq vurur. Və o iki ulduzun nuru elə gurdur ki, yüzilləri adlayaraq daim elə hər səhər doğan Günəş kimi nur saçır.

Sonra XX yüzildə o böyük yolda daha bir ulumuz - elə həmin zirvələrə tay, onlar kimi işığı uzaqlardan gələn ulduz kimi yox, elə başımızın üstündəki Günəş kimi par-par yanan Üzeyir bəy Hacıbəyli göründü.

Böyük yol çoxdan açılmışdı. Sanki nəşə yeni söz demək müdhiş dərəcədə ağır idi. Sanki uzaq dünənlərdəki dahilərin şöhrət yükünün ağırlığı çiyənlərdən aşağı basa bilirdi. Ancaq Üzeyir bəy böyük yola bir səhər nəsimi kimi gəldi və köhnə cana təzə nəfəs gətirdi.

Urmiyalı Səfiəddindən “Kitab ul-ədvar”, “Şərəfiyyə”, Marağalı Əbdülqadirədən “Məqasid ul-əlhan”, “Came əl-əlhan” kimi abidə kitabların yadigar qaldığı, onların əsərinə yeni zaman içərisində bugünün ahənginə uyğun şəkildə yaşamasının gərək olduğu çağda tale və tarix bu möhkəm təməllər üzərində “Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları” kimi təzə bir abidəni doğurmağı Üzeyir bəyə həvalə etdi.

XX yüzil idi. Büsbütün başqa əyyamlar idi. Üzeyir bəy artıq açılmış yolla gedə-gedə yeni yol açdı.

Bu ona bənzəyir ki, torpaq üzərində gəzən yol öncədən vardı. İndi səmaya uçan, sabahlara baş alan, fəzalara yüksələn yol açdı Üzeyir bəy.

Və belə bir yolu açması ilə özündən sonra gələnlərə möhkəm qanadlar bağışlamış oldu. Vaxt ötdükcə bu yoldan çoxları keçəcək.

Və sürətlə uçan təyyarələr ki özündən sonra uzun zaman görünən, tədrisən öriyərkən ortağ böyük yola qovuşan iş qoyurlar, elə həmin təhər onların da adları, imzaları əbədləşəcək...

Tariyel Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin tarixində ilk olan “Musiqi dünyası” jurnalının birinci sayını buraxanda XX əsr bitir, astanadan XXI yüzillik gülümsəyirdi. 1999-cu il idi. Azərbaycanda birinci dəfə elmi-pedaqoji, tənqidi-publisistik, mədəni-maarifçi beynəlxalq toplu yola çıxırdı. Artıq üçüncü onillikdir ki, bu yol davam edir. Tariyelin qeyrəti, əzmi sayəsində davam edir!

Tariyelinsə bu barədə düşünməyə heç vaxtı yoxdur. Tariyel hələ yoldadır. Hələ arzular, niyyətlər çox, işləmək, çalışmaq həvəsi də sonsuz. Və arxada qalan yolun anlatdığı

Tariyelin yolu

**Rafael HÜSEYNOV,
Milli Məclisin deputatı, akademik**

bir həqiqət də budur ki, əlbəttə, davam edən yol hələ bizləri çox sevindirəcək.

...Köhnə nəslin adamları – 1970-ci, 1980-ci illərdə mənim müəllimim olmuş və Azərbaycan ziyalılığının canlı klassikləri hesab edilən böyük alim və ədiblər – Abbas Zamanov, Qulam Məmmədli, Əkrəm Cəfər və digərləri deyirdilər ki, vaxtilə birçə “Maarif və mədəniyyət” çıxırdı, mədəniyyətin, ədəbiyyatın bütün sahələrinə onun səhifələrində yer vardı, hər kəs də o jurnalda arzulanı tapırdı, amma indi jurnallar bolluğudur, di gəl o dərginin təkbəşinə etdiyini bunlar hamısı yerinə yetirməkdə acizdir. Söz yox, “Maarif və mədəniyyət”in o səviyyəyə qalxmasına səbəb həm də müəlliflər idi – Azərbaycan ziyalılığı “qızıl dövr”ünü yaşayırdı, hələ rəpressiya səumları sıraları seyrəltməmişdi, bir-birindən qüvvətli qələmlər yazıb-yaradırdılar.

Tariyel musiqi ilə nəfəs alan bir ailədə doğulub. İndi xəyalən 1950-ci illərə qayıdanda söyləyir ki, atam gözəl tar çalırdı. Nənəmin də yaxşı tar çalmağı vardı. Evimizdə, ailə albomunda qədimdən qalan fotolar var ki, dəstə ilə tar çalırlar, nənəm də o sırada. Amma musiqini belə qəlbən sevməsinə baxmayaraq, atam polis idi, polkovnik rütbəsində idi. Anam işləməyib, evdar qadın olub. Belə alındı ki, musiqi məktəbinə daxil oldum və əslində bu da göstərici deyildi ki, musiqiçi olacağam. O vaxt ziyalı ailələrinin əksəri uşaqlarını musiqi məktəbinə qoyurdu. Lakin mənim musiqiyə həvəsim öləri bir hiss deyildi. Qərara aldım ki, musiqi təhsilimi davam etdirim. 1964-68-ci illərdə Asəf Zeynallı adına orta ixtisas musiqi məktəbində oxudum. Bizim müəllimlər, əsasən, ruslar idi. Çünki o zamanlar musiqişünaslıqda azərbaycanlılar az idi. İfaçılıqla bağlı dərsləri aparənlər arasında isə azərbaycanlılar da var idi.

Tariyel uzaq olmayan tariximizi belə xatırlayır və bu, həqiqətdir. Burası da unudulmasın ki, hətta 1970-ci illərdə musiqişünaslığımızdakı yaxşı araşdırıcıların da əksəri rusdilli idi. 1960-70-ci illərdə zahirən bu baxımdan sonacən qəbul edilə bilən yeganə musiqişünasımız köhnə nəslin təmsilçisi olan Əfrasiyab Bədəlbəyli idi ki, əsl musiqi usta-

dı olmaqdan əlavə, həm də ərəb, fars dillərini bilirdi, qaynaqlarla işləməyi bacarırdı, mahir nəzəriyyəçi və təhlilçi idi. Bu gün isə artıq Azərbaycanda musiqimizin ən müxtəlif istiqamətlərini ən dərin qatlarına qədər incələməyi bacaran sıra-sıra musiqişünaslar yetişibse, bu istiqamətdə son 30 ildə Tariyel Məmmədovun “Musiqi dünyası”nın da xidmətləri danılmazdır.

Bunu xatırlayan Tariyel Məmmədovdur: “1968-ci ildə mən məktəbi bitirdim, üz tutdum konservatoriyaya. O vaxtlar konservatoriyada çox güclü müəllimlər vardı. O vaxt rektor Cövdət Hacıyev idi. Amma 1968-ci

ildə mən ilk cəhdə qəbul oluna bilmədim. Doqquz imtahan vardı, 45 bal almalı idim. Cəmi 42 bal yığdım. Amma imtahan verən digər uşaqlar da insafən güclü idilər. Mən girə bilmədim, gedib başladım musiqi məktəblərində işləməyə. 3-cü mikrorayonda musiqi məktəbində çalışırdım. Ramiz Quliyevlə işlədim, o, tar çalırdı, mən də müşayiət edirdim. Sonra 1969-cu ildə uğurla konservatoriyanın musiqişünaslıq fakültəsinə qəbul olundum. Bizdə Daniil Xristoforoviç Danilov kimi, Ella Markovna Nikomarova kimi, İzabella Vladimirovna Abezqauz ... kimi qəbil müəllimlər dərs deyirdi. Bizdə indi Bakı Musiqi Akademiyası deyilən ovaxtkı konservatoriyada çox güclü məktəb var idi”.

Bu qiyməti verən professor Tariyel Məmmədovdur: “Bu gün də Bakı Musiqi Akademiyası Azərbaycan üçün xüsusi bir işiqdir. Düzdür, aparıcı təhsil ocaqlarımız, şöhrətli musiqi mərkəzlərimiz var, amma heç biri gücdə, sanbalda Bakı Musiqi Akademiyasına çata bilməz. Tələbək illərində mən daha çox Qərb musiqisi ilə bağlı idim. Biz bir dəstə idik. Firəngiz Əlizadə də onlardan biri idi, digəri Fərac Qarayev və daha neçələri. Biz Pool Hindemiti çalırdıq, Arnold Şönberqi ifa edirdik, Bela Bartoka meyl edirdik. Müəssir musiqini araşdırdım, çaldım, müzakirə etdim, bu musiqinin qızğın təbliğçilərindən oldum. Amma burası da maraqlıdır ki, konservatoriyamı bitirəndə ovaxtkı rektorumuz, rəhmətlik böyük bəstəkar Soltan Hacıbəyov məni təyinatla yolladı Qarabağa – Xankəndiyə müəllim. Orada Sayad Nova adına orta ixtisas musiqi məktəbində müəllimlik elədim. İki ay musiqi nəzəriyyəsi, musiqi tarixi fənlərini apardım. Sonra hərbi xidmətə yollandım. Xidmət yerim də uzaq deyildi – Xəzər Dəniz Gəmiçiliyində qulluq edirdim. Orada ansambl vardı. Orada da bir az aranjiman elədim, yazdım-pozdum, leytenant rütbəsi aldım. Qayıtdım sonra yenə təyinatla göndərilirdim Xankəndiyə. Bizimlə iki-üç nəfər getmişdi. Pianoçular və bir də mən musiqi nəzəriyyəsi, musiqişünas kimi. Birgə işləyirdik, amma yenə də ermənilər tərəfindən qatı millətçilik hiss olunurdu. Elə vaxt gəlib çatmışdı ki, artıq qaynayırdılar. Onu da deyim ki, mən həm orada - Xankəndidə dərs deyirdim, həm də oradakı dərs saatlarım bitəndən sonra gedib Ağdamdakı orta ixtisas musiqi məktəbində dərs verirdim. Yaxın idi,

nəqliyyat da yaxşı işləyirdi. Bazar günləri də, adətən, Şuşaya gedirdim istirahət etməyə. Şuşada yaşlı xanəndə vardı, Mürsəl kişi. Yığışardıq onun başına, Qarabağın keçmiş musiqi həyatından elə xatirələr söyləyirdi ki, doymaq olmurdu. Ya da Ağdamdakı orta ixtisas musiqi məktəbində dərslərim olan günlərdə arada gələrdik tarzən Xosrov Fərəcovun otağına. Kabinetdə otururdu, çay içirdik, keçmişlərdən maraqlı söhbətlər edirdi”...

Qarabağdan qayıdandan sonra Tariyel Elmlər Akademiyasına, Memarlıq və İncəsənət İnstitutuna işə düzəlir, Əhməd İsa-zadənin rəhbərlik etdiyi musiqi folkloru şöbə-

sində çalışır. Həmin şöbəyə o vaxtlar mən də tez-tez gedib-gələrdim. O vaxt orada Əminə xanım Eldarova, Qubad Qasimov kimi təcürbəli mütəxəssislər işləyirdi. Təbii ki, onlarla bir yerdə ötən illər Tariyeli xalq musiqisinə minbir tellə bağlayır və əslində onun gələcək musiqişünaslıq səmti də elə həmin dövrdə müəyyənləşir.

“Mən o vaxtlar ilk dəfə 80 aşiq havasını nota salmışam. Musiqini nota salmaq 1919-cu ildən başlayıb. Tabulatur nota salma vardı, Marağayi, Fani o cür yazırdılar. Bunlar not deyildi. Not sistemi, XI əsrdən – Qvido de Aretsodan gələn not sistemi bizdə yox idi. İlk dəfə partitura kimi Nəriman Məmmədov başladı, sonra Ramiz Zöhrabov yazdı muğamları. Mən də partitura kimi aşiq havalarını yazdım. Mən Moskvada, böyük alimlərin qarşısında sübut elədim, dedim ki, əlimdə musiqi aləti olmalıdır – tambur olsun, bayan olsun, saz olsun, hər hansı biri, sözlə olmaz, gərək çalasan, göstərəsən, fikrini əyani nümunə üzərində isbat edəsən”.

Tariyel Məmmədovun fəaliyyətlərinin bir istiqaməti də qrammofon vallarında, lent yazılarında qalan musiqi irsimizə yeni həyat verməkdir.

“Biz bu gün məmnunluqla deyə bilərik ki, milli musiqi irsimizin bir çox nümunələrini bərpa elədik: Musiqi Mədəniyyəti Muzeyindən 200 ədəd qrammofon valını, 100 ədəd valı Üzeyir bəyin ev muzeyindən, daha 100-nü Dövlət Səsyazma Arxivindən, ümumilikdə 400 val. Bu gün də həmin iş davam edir. 124 hazır disk verdik Heydər Əliyev Fonduna. 350 ədəd də disk hazırlamışıq”.

Tariyel həyatının əsas işini 1999-cu ildə başlad. “Musiqi dünyası”nı nəşrə başlamaq istəyəndə Fərhad Bədəlbəyli ilə, Tofiq Quliyevlə, Vasif Adıgözlovla, Ramiz Quliyevlə söhbətləşdi. Hər biri dayaq duracağını vəd etdi. Tariyel o dağlara söykənərək bu gün artıq haqqında fəxrlə danışdığımız bu jurnalı araya-ərsəyə gətirə bildi.

“Musiqi dünyası”nın özü artıq Azərbaycan araşdırmaçılığında bir janrdır və bəhrələri də boldur. Dərginin həm Azərbaycanda, həm Azərbaycandan kənarda çoxlu sabit müəllifləri, mötəbər münşifləri var. Jurnalın yanında 46 veb sayt yaradılıb. Bu da bir ayrı zəngin irsidir. “Musiqi dünyası”nın bir mühüm xidməti də Azərbaycan musiqişünaslığının sağlam, sabit və öyrənilib davam etdiril-

məli terminolojisini və elmi üslubunu ortaya qoymasındır. Gəncliyimiz, musiqişünaslığa yeni gələnlər buradan çox şey öyrənə bilərlər. Onların hansısa fikri necə ifadə etmək, hansısa termini nə şəkildə Azərbaycan dilində düzgün çatdırmaq barədə düşünməyə ehtiyacı yoxdur. Açıqlar, bu jurnalı vərəq-vərəq oxusunlar, arxada qalan 30 ilə qatan müddətdə yaranmış irs onlara musiqişünaslığımızın rəvan, şəkillənmiş, oturmuş elmi dilinin üfüqlərini açacaq. Maarifçilik bir işiqdir. Hər millətin bu işığa ehtiyacı var.

Gənc Tariyel Məmmədov elm yoluna



çıxanda 1970-ci illər bitir, 1980-ci illər başlayırdı. Bu yolun, təqribən, 40 ildən çoxuna bilavasitə şahidəm və həmişə onu sabaha baxan, vaxtın sürətindən bir az yeyin yeriməyə can atan görmüşəm.

1980-ci illərdə indi həyatımızın ayrılmaz parçasına çevrilmiş bilgisayarlar, elektron mühit, dünyanı ovuc içərisindəki kimi yığcam edən internet məkanı hələ xeyli aralıda idi. Tariyel həmin dəyərləri musiqişünaslığımız üçün çox doğma və sərfəli müstəviyə çevirməyin vacibliyini həssaslıqla ilk duyanlardan oldu.

Sadəcə, bu səmtə üz tutanlarda gərək Tariyeldəki kimi sevgi, yorulmazlıq, inadçılıq, qətiyyət ola.

“Azərbaycan diskoqrafiyası 1900-1940-cı illər”, “Azərbaycan musiqi vallarının antologiyası”, “Üzeyir bəy ensiklopediyası”, “Azərbaycan tarixinin canlı səsləri”, “Azərbaycan epistolary irsi”, “Dədə Qorqud ensiklopediyası”, “Azərbaycan foto-sənədlər irsi”, “Azərbaycan teatırı: dünən, bu gün, sabah”, “Azərbaycan ənənəvi musiqi atlası”, “Muğam ensiklopediyası”, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Qara Qarayev, Tofiq Quliyevə həsr edilmiş saytlar, hələ bu anda sadalamadığım daha neçə elektron səs və təsvirlər yuvası ki, dünyanın istənilən nöqtəsində istənilən insan bu əsrarəngiz məkana rahatca qovuşa bilər.

Musiqimizə, mədəniyyətimizə Tariyeldən daha əvvəl də bu möhtəşəmlikdə qanadlar bağışlamış kim olub ki?!

Çox arzulayıram və yəqin, elə professor Tariyel Məmmədovun da istəyi budur ki, insanlarımızda yol açmaq qətiyyəti, yolun zəhmətlərinə dözmək dəyanətini, xeyirxah irs yaratmaq nəcibliyi daim var olsun, millətəxeyir işlərin qulpundan yapışanlarımız azalmasın!

Nə qədər çox olsalar, böyüklüyümüzü özümüz də daha aydın görəyək, millətimize, yurdumuzun müstəsnalığına başqaları da daha artıq şahid biləcəklər, Azərbaycan dühasına daha çox heyran qalacağıq.